

Analiza turističkog potencijala Parka prirode Biokovo: primjeri lokaliteta Podglogovik i Rastovac

Bartulović, Bruno

Source / Izvornik: **Common Foundations 2018 - uniSTem: 6th Congress of Young Researchers in the Field of Civil Engineering and Related Sciences, 2018, 22 - 31**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.31534/CO/ZT.2018.03>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:440406>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Analiza turističkog potencijala Parka prirode Biokovo: primjeri lokaliteta Podglogovik i Rastovac

Bruno Bartulović¹

(1) Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije, Republika Hrvatska, bruno.bartulovic@gradst.hr

Sažetak

Cilj je ovog rada analiza turističkih potencijala Parka prirode Biokovo te prikaz prijedloga daljnjeg razvoja. U radu su razloženi ključni aspekti i čimbenici u razvoju održivosti kao osnove turizma u ekološki osjetljivim i zakonski zaštićenim područjima, kao što su parkovi prirode. Ekoagroturizam je prepoznat kao moguća razvojna smjernica turizma, a obiteljska poljoprivredna gospodarstva su prepoznata kao nositelji turističkog razvoja. Na temelju analize postojećih potencijala te u skladu s Prostornim planom Parka prirode Biokovo, određene su optimalne lokacije za razvoj turizma. U članku je prikazan prijedlog razvoja dva, međusobno različita lokaliteta, Donji Rastovac i Podglogovik.

Ključne riječi: Park prirode Biokovo, turizam, održivost, agroturizam

Analysis of the tourist potential of the Biokovo nature park: case studies of Podglogovik and Rastovac

Abstract

The aim of this paper is an analysis of tourism potential of Biokovo Nature Park and to present the suggestions for further development. The paper discusses aspects and certain key factors in the development of sustainability as the basis of tourism in environmentally sensitive and legally protected areas, such as nature parks. Eco-agrotourism has been recognized as a possible developmental guideline for tourism while family farms have been recognized as the driving force for tourism development. The optimal locations for the development of tourism are defined based on the analysis of the existing potentials and in accordance with the Spatial Plan of the Nature Park Biokovo. The article presents a proposal for the development of two mutually different localities Donji Rastovac and Podglogovik.

Keywords: Biokovo nature park, tourism, sustainability, agrotourism

1. Uvod

Turizam, kao profitabilna djelatnost, teži kontinuiranom te često eksponencijalnom rastu. Nekontrolirani i neplanski turizam iscrpljuje resurse, opterećuje infrastrukturne sustave, stvara konflikte u ekonomskim, a zatim i društvenim sferama te onemogućava kontrolu kriznih situacija. Ipak, brzi rast obilježen je i sposobnošću turizma da integrira, razvije i primijeni različite koncepte iz drugih sfera i disciplina [1].

Koncept održivosti se stvorio kao odgovor na iracionalno trošenje prirodnih resursa te zbog negativnog utjecaja na okoliš. Cilj je stvaranje uravnoteženog razvoja i odgovorne eksploatacije. Brutlandska komisija (*World Commission on Environment and Development*) definira održivi razvoj kao "razvoj koji ispunjava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja budućih generacija da ispune svoje potrebe" (UN, *Our Common Future*). Važnost održivosti je vidljiva i u inicijativi Ujedinjenih naroda za 2030. godinu u kojoj je održivost centralna paradigma (2030. Agenda), a za prioritete turizma postavlja se: promicanje sigurnosti, upotreba inovativnih tehnologija i prihvaćanje agende održivosti (*United Nations World Tourism Organization*, 2017). Pojam održivosti veže se za mnoga međuovisna polja čovjekova djelovanja, no najčešće se promatra aspektima ekološke i ekonomske održivosti. Zbog ovisnosti turizma o ekološkim čimbenicima lokacije [2] i o globalnim ekonomskim trendovima [3], koncept održivosti primjenjuje se i u turizmu.

Fokus ovog rada je analiza razvoja te prijedlog organizacije turističkih potencijala u Parku prirode Biokovo (PPB) kroz aspekt održivosti s posebnom primjenom na lokacijama Podglogovik i Rastovac. Dodatno je prikazan prijedlog rješenja za dvije lokacije baziran na razvoju ekoagroturizma.

Iako su potencijali ruralnog turizma nedovoljno prepoznati u Hrvatskoj, s vremenom dobivaju na značenju [4]. **Agroturizam** obuhvaća širok spektar značenja s obzirom na kontekst u kojem se koristi, no općenito podrazumijeva aktivnosti bazirane na farmama ili rančevima. FAO (*Food and Agriculture Organization*) uvodi pojam ekoagroturizma kao kombinaciju ekoturizma koji se temelji na aktivnostima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava kroz kombiniranje prirodnih (netaknutih) i kultiviranih ekosistema uklopljenih u prepoznatljivi turistički proizvod [5]. **Ekološki agroturizam** je potencijalna razvojna smjernica, s obzirom na reljefne, klimatske, kulturološke i sociološke odlike Biokovskog prostora. [6]

Agroturizam se može razvijati unutar granica nacionalnih parkova [7], parkova prirode, ali i na **obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima** koja posluju na načelima ekološke poljoprivredne proizvodnje. U radu [8] autori su zaključili da se poduzetnici, bez potpore vlade, prilagođavaju potrebama ekološki osviještenih turista, pod uvjetom da postoji dovoljan broj *ekoturista*. Uza sve to smatraju da lokalne vlasti mogu utjecati na brendiranje *lokaliteta i privlačenje ekoturista* koji bi poticali daljnji razvitak. te da su najbolji uvjeti za provođenje upravo u mjestima s relativno malim turističkim tržištem.

2. Formulacija problema

Ustaljeni modeli razvoja temeljeni su na eksploataciji resursa ne uzimajući u obzir njihovu obnovljivosti. Takvo upravljanje resursima rezultira različitim konfliktima. Međuovisnost primarnih polja konflikta može se predočiti dijagramom prikazanim na Slici 1.

Slika 1. Dijagram međuovisnosti sfera

Čovjek je u sukobu s prirodom u dvije dimenzije. Jedna je sukob čovjeka s prirodom; čovjek kultivira, preoblikuje i uništava prirodu radi ostvarivanja boljeg života, a u krajnjem slučaju i opstanka. Druga dimenzija je sukob između društava zbog kontrole i korištenja prirodnih dobara. Održivost se temelji na umanjivanju takvih sukoba [9].

Fundamentalna pretpostavka za uspostavljanje održivosti je kreiranje registra postojećeg stanja. Cilj je obradom tih podataka dobiti pokazatelje za daljnje intervencije. Zbog kompleksnosti varijabli u turizmu, teško je govoriti o potpuno empirijski funkcionalnom modelu [10]. No postoje modeli različite kompleksnosti koji analiziraju raznovrsne podatke te ukazuju na potencijale razvoja. Identifikacija **tipa** turizma adekvatnog za svaku lokaciju zahtijeva znanje geografskih, socijalnih, kulturnih i ekonomskih specifičnosti. Na primjeru istraživanja za područje Ozana-Topolita [11] prezentirana je metoda analize specifičnosti kojom je moguće odrediti odgovarajući tip turizma.

Nadalje za osiguravanje održivosti turizma na nekom području potrebno je procijeniti **granično opterećenje** koje to područje može podnijeti, tj. maksimalni kapacitet turista koje mjesto može primiti s podnošljivim negativnim posljedicama [12].

Moguće je više indikatora održivog razvoja turizma dobivenih različitim istraživanjima pretočiti u jedan pokazatelj održivosti [13].

Jedan od ciljeva je i prepoznati **nositelje** razvoja te uskladiti djelovanje pojedinaca i organizacija u ostvarivanju održivosti. U svom članku Dedek demonstrira mrežu sudionika koju je organizirao jedan, privatni inicijator [14]. Razvojem svijesti o ekologiji, društvo diktira norme ponašanja, a ekološki prihvatljivo ponašanje je norma današnjice. *Postturistički* gosti [15] favoriziraju upravo spomenute *bottom-up* inicijative koje su, u odnosu na masovni turizam, društveno prihvatljivije zbog percepcije autentičnosti [16].

Uspješnost održivog turizma ovisi o identifikaciji odgovarajućeg tipa turizma, o određivanju turističkog kapaciteta te o nositeljima razvoja i njihovoj organizaciji.

Razni postojeći tipovi turizma mogu biti održivi, a pojavljuju se i novi. Neki od novih tipova su: ekološki turizam (ekoturizam), zeleni turizam, meki, ruralni turizam, agroturizam, *community* turizam, solidarni i odgovorni turizam [17]. Budući da Hrvatska ima bogate prirodne potencijale i uvjete za razvoj ekoturizma, sve se više upravo to ističe u turističkoj ponudi.

Petrić daje širu analizu razvoja turizma u PP Biokovo s prijedlozima [18] koji su korišteni kao smjernice u ovom radu.

2.1. Park prirode Biokovo

Javna institucija Park prirode Biokovo“ osnovana je 1981. Pokriva površinu od 19550 ha obuhvaćajući čitav planinski lanac ukupne duljine 25 km. Najveći vrh, Sv. Jure je visok oko 1767 m. Planina se proteže na samo 2-3 km od obale. Viši predio planine je valoviti plato s mnoštvom vrtača. Čitava planina građena je od karbonatnih stijena, većinom vapnenca. Reljef je formiran vertikalnim slijevanjem vode, što je proizvelo mnoge špilje, jame, vrtače i druge reljefne oblike tipične za krš, bogate endemskom faunom. Najrasprostranjenije su šume bukve i dalmatinskog bora. Uska zona između planine i mora većinom je kultivirana zemlja (masline i vinogradi te alepski bor). Uz Velebit, Biokovo je najvažniji centar endemizma u Hrvatskoj s veoma bogatom florom (preko 1600 vrsta). Biokovo ima čitav raspon mediteranskih vrsta, od planinskih do primorskih, na jako kratkoj udaljenosti. Uz navedeno je bitno spomenuti značajna paleontološka i arheološka nalazišta u parku [18].

Ruralni biokovski krajolik obiluje bogatim livadama i pašnjacima krške morfologije [19]. Lokalno se stanovništvo oduvijek bavilo ekstenzivnim stočarstvom periodično boraveći na planini u vrijeme ispaše. U podnožju planine s primorske strane mediteranske kulture, kultivirana je i obrađivana zemlja, a s kontinentalne strane, fokus je bio na izdržljivijim jednogodišnjim biljkama [20].

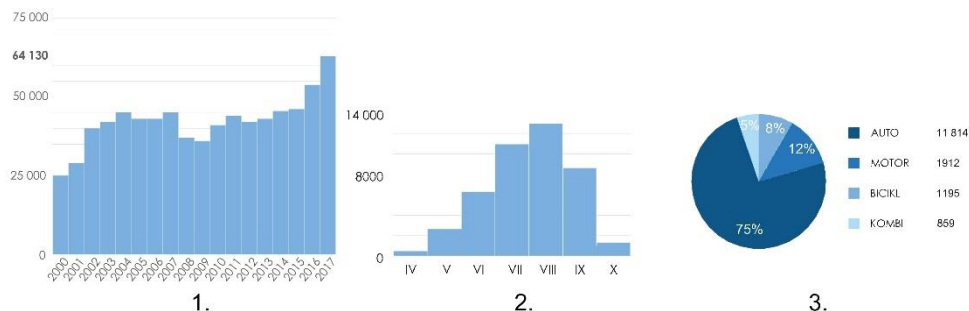
3. Metodologija

3.1. Analiza postojećeg stanja u Parku prirode Biokovo

Područje Biokova u velikoj mjeri ima očuvanu floru i faunu. Razlozi su depopulacija i odumiranje stočarstva kao primarne ekonomske djelatnosti. Posjećenost Parka prati trendove posjećenosti RH, značajan pad kao posljedica ekonomske krize iz 2008. godine te snažan uzlet od 2015. godine. Park prirode Biokovo jedan je od posjećenijih parkova prirode u RH, no postoje prilike za stvaranje kvalitetnije ponude.

Posjeti su većinom jednodnevni izleti manjih grupa ili individualne planinarske ekskurzije. Postoji infrastruktura za potrebe posjetitelja: info i prezentacijski centri, botanički vrt, poučne staze te planinarske staze. Uza sve to postoje studije o gradnji žičare od Makarske do planinarskog doma na Vošcu te su provedene preliminarne studije o izgradnji skijališta na sjevernim padinama Biokova. S obzirom na kompleksnost i klimatske prilike, vjerojatnost realizacije projekata ostaje vrlo mala. Pristupačnost planinskim dijelovima parka je otežana

zbog nedostatka kvalitetne cestovne infrastrukture. Jedina asfaltirana cesta je nedovoljne širine za prihvat dvosmjernog prometa. Otegotna okolnost je struktura prometa s visokom zastupjenošću osobnih automobila (Slika 2).

Slika 2. Statistički podatci: 1. broj posjetitelja, 2. broj posjetitelja po mjesecima za 2014, 3. udio tipova vozila za 2014. [21]

U samom Parku ne postoje smještajni kapaciteti za produljeni boravak koji bi omogućili interaktivniji i emotivno sveobuhvatniji turizam. Problem, povezan s prethodnim, je nesređenost zemljišnih knjiga. Zainteresirani poduzetnici spriječeni su u investiranju zbog kompleksnosti rješavanja vlasničkih odnosa. Također, značajni nedostatak u razvoju PPB-a je nepostojanje električne mreže te vodovoda i kanalizacije adekvatne za prihvat gostiju. Korak naprijed na ovom polju je donošenje Prostornog plana Parka prirode Biokovo [22]. Definirani su dopušteni okviri individualne gradnje, te su određene lokacije građenja većih zahvata u prostoru Parka. S druge strane u svrhu očuvanja okoliša, mogućnosti gradnje u planinskom predjelu Parka su skromne. Dopušteno je obnavljanje postojećih objekata tj. pastirskih stanova tradicionalnim metodama. Ekonomičnost takvih obnova s obzirom na površinu objekta je vrlo upitna. U podnožju, u okviru postojećih naselja, uspostavljene su građevinske zone s mogućnosti slobodnije prostorne intervencije.

3.2. Analiza potencijalnog razvoja i budućih trendova

Potrebno je pronaći odgovarajući **tip turizma** koji će biti smjernica daljnjeg razvoja. Također je potrebno profilirati i posjetitelje koji se očekuju. S obzirom na to da je Biokovo zaštićeno kao park prirode, logično je težiti ka privlačenju ekoturista. Uz već postojeći i relativno razvijeni avanturistički turizam, potrebno je razvijati ekoagroturizam. U zadnjih nekoliko godina postoje određeni pomaci na tom polju zahvaljujući mjerama potpore iz EU fondova za ruralni razvoj (Mjera 6.4. Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima).

Ključno u razvitku odgovornog ekoagroturizma je omogućiti višednevni boravak. Posljedice mogu biti opasne za prirodu u PPB-u, no prihodi od potencijalnih noćenja i aktivnosti mogu pridonijeti u aktivnom očuvanju Parka, a istovremeno povećati kvalitetu turističke ponude. S obzirom na osobine ekoturista, pretpostavlja se da bi negativan utjecaj na zaštićeni okoliš Parka prirode bio sveden na minimum. Ključni preduvjet ovoj mjeri je određivanje **turističkog kapaciteta** u svrhu ograničavanja negativnih učinaka. Nemaju sva područja iste kapacitete stoga je ključno pronaći odgovarajuće lokacije i odrediti maksimalni broj posjetitelja. Svih pet analiziranih lokacija imaju svoje prostorne i prirodne specifičnosti.

Nadalje potencijalni **nositelji razvoja** mogu biti obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Male fleksibilne zajednice ili pojedinci pokazuju izdržljivost i otpornost na šokove u razvoju turizma koji se podudara s njihovim životnim stilom [23].

U skladu s prostornim planom, na temelju analize odabrano je pet potencijalnih lokacija unutar PPB-a (Slika 3) i dan je prijedlog razvoja za dvije lokacije. U razmatranju potencijalnih lokacija u obzir je uzeto stanje prirodnog ambijenta, prometna povezanost, dopušteni opseg gradnje po Prostornom planu PPB-a te mogućnost priključka na energetska i vodovodna mreža. Istražene su i evidentirane atrakcije: prirodne atrakcije kao špilje i šume, arheološka nalazišta te povijesni graditeljski sklopovi (pastirska naselja i suhozidi). Pri odabiru lokacije razmatrani su i postojeći ugostiteljski kapaciteti.

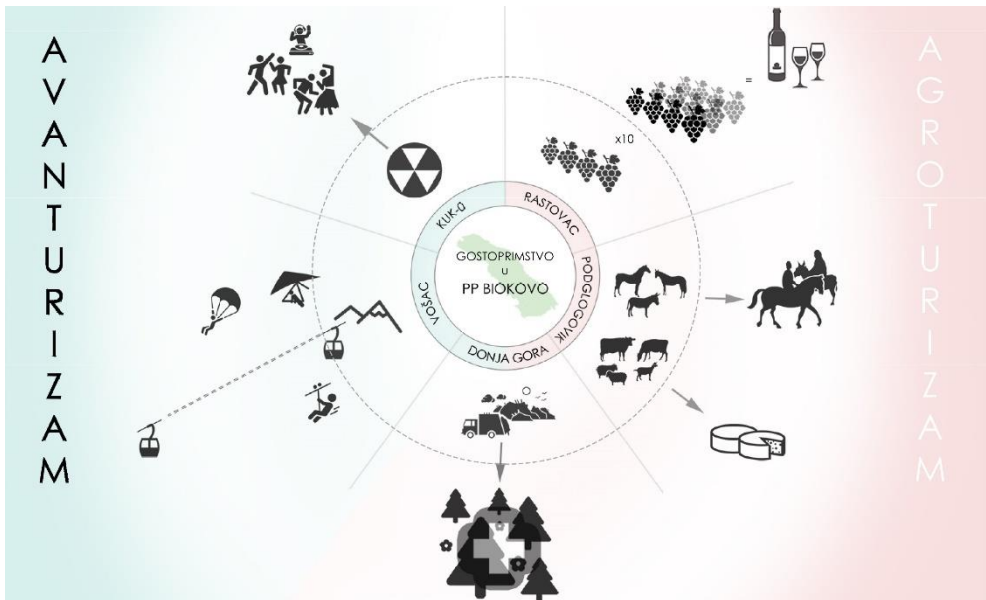

Slika 3. Prikaz analiziranih lokacija u PPB-u

Donji Rastovac i Podglogovik su se pokazali kao optimalne lokacije za demonstraciju prijedloga rješenja. Rastovac se nalazi u podnožju planine u blizini priključka na autoput i tunela za Makarsku. Privatni investitor je sagradio nekoliko ugostiteljskih objekata i zasadio vinograd. Šire područje je prošarano mrežom suhozida koji su trenutno zapušteni, ali ukazuju na nekad razvijenu poljoprivredu. Podglogovik je planinska lokacija locirana na platou kojem se pristupa serpentinom uz strme padine Biokova. Ovdje se drugi privatni investitor fokusirao na razvoj ranča s domaćim životinjama. Uz ugostiteljske objekte na širem području ima više atrakcija: napušteno pastirsko naselje, poučna staza *Topnički put*, pretpovijesne gomile i vidikovac s pogledom na obalu. Razvoj turizma na obje lokacije baziran je na ekoagroturizmu, no s obzirom na različiti karakter područja i postojeće resurse, koncept agroturizma razvijen je u različitim smjerovima.

3.3. Prijedlog rješenja za Podglogovik i Rastovac

Za svih pet potencijalnih lokacija dat je koncept razvoja turizma (Slika 4). Turistička ponuda Podglogovika bazirana je na aktivnostima povezanim s domaćim životinjama, dok je ponuda Rastovca bazirana na aktivnostima povezanim s vinogradarstvom.

Slika 4. Grafički prijedlog razvojnih smjernica (postojeći potencijali su unutar crtkanog kruga, potencijali razvoja su naznačeni van kruga)

Podglogovik (Slika 5) je funkcionalno zamišljen kao difuzni hotel. Jedna centralna uslužna zgrada opskrbljivala bi smještajne objekte razmještene po širem planinskom području. Smještaj je robinzonskog karaktera i predviđen je za parove ili umirovljenike željne privatnosti. Dostava osnovnih potrepština i namirnica bi se obavljala pomoću električnih *dron* letjelica za opskrbu koje bi polijetale iz centra u Podglogoviku. Unatoč nepristupačnosti objekata, gostima bi odmah bio osiguran topli obrok ili čista posteljina. Objekti za boravak su energetski samodostatne predgotovljene jedinice koje se dopremaju ili sastavljaju na licu mjesta. Objekti površinom odgovaraju starim pastirskim stanovima te se smještaju u njihov suhozidni omotač (ruševinu) u svrhu poboljšane termoizolacije. Ujedno takav način intervencije osigurava da broj dugotrajnih posjetitelja nije veći od nekadašnjeg maksimalnog broja stanovnika. Takvo ograničenje pozitivno ograničava turistički kapacitet lokacije. Na samom području pastirskog naselja Podglogovik nalazio bi se veći broj takvih jedinica i tu je predviđena svojevrsna farma temeljena na konceptu pregonskih pašnjaka. U takvom sustavu predviđen je broj životinja i površina koja je potrebna za njihovo uzdržavanje. Površina se podijeli u nekoliko pašnjaka i životinje se premještaju iz jednog u drugi omogućavajući da se vegetacijski sloj oporavi. U konkretnom slučaju ograda je izvedena suhozidnom tehnikom, ali s ravnim i kružnim tlocrtnim oblicima u svrhu razlikovanja od postojećih *organskih* suhozida. Po obodu pašnjaka je staza koja povezuje različite sadržaje (info staza, pretpovijesne gomile, piknik), a kontakt sa životinjama je kontroliran.

Slika 5. Lijevo: Podglogovik, pregoni pašnjaci; desno: smještajna jedinica

Rastovac (Slika 6) je zamišljen kao više sklopova sastavljenih od nekoliko smještajnih jedinica. Smještaj je projektiran za obitelji s djecom. Svaka jedinica je dostatna za najmanje četiri osobe. Urbanistički postav i koncepcija građevina inspirirani su lokalnim tipologijama i projektirani da potiču interakciju posjetitelja. Razvoj lokaliteta uključuje reparaciju postojećih suhozida i sadnju vinograda te gradnju vinarije za proizvodnju i plasman autohtonih vina. Postojeće, prirodno formirane vrtače okružile bi se suhozidnim terasama. Uz rub svake vrtače postavljena su po dva smještana sklopa. Kultivirane vrtače su u kontrastu s nekontroliranom vegetacijom koja ih okružuje. Namjena postojećih zgrada predviđena je za prijem, servis i administraciju.

Slika 6. Lijevo: situacija Rastovac; desno: prikaz smještajnog sklopa

4. Zaključak

Prema analiziranim podacima evidentno je da se turizam u Parku prirode Biokovo kreće u pozitivnom smjeru. No nedostaci u turističkoj ponudi kao što je nemogućnost dugotrajnijeg boravka, sprječavaju daljnji razvoj. Promicanje ponude bazirane na ekoagroturizmu jedna je od ključnih razvojnih strategija za turizam u zaštićenom području Parka. Nositelji razvoja agroturizma mogu biti obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja se bave ekološkom poljoprivredom ili stočarstvom. Emocionalni doživljaj prirode može se pojačati dužim periodom boravka u smještajnim uvjetima specifičnim za Park prirode Biokovo. Na primjeru Donjeg Rastovca i Podglogovika prezentirana su moguća rješenja smještaja i daljnjeg razvoja agroturizma u granicama Parka prirode. Održivost je osnovna pretpostavka predloženog razvoja turističkih potencijala. To podrazumijeva precizno analiziranje, ograničavanje i praćenje turističkih kapaciteta lokaliteta.

Literatura

- [1] Sharpley, R., Telfer, D.J.: *Tourism and Development: Concepts and Issues*, Channel View Publications, 2014
- [2] Urry, J.: *Consuming places*. Taylor & Francis, 1995.
- [3] Mosedale, J.: *Political economy of tourism: A critical perspective*, Routledge, 2010.
- [4] Demonja, D.: *The Overview and Analysis of the State of Rural Tourism in Croatia*, Sociologija i prostor: Vol.52 No.1 (198), 2014, doi: 10.5673/sip.52.1.4
- [5] Čurić, K.: *Promišljanje razvoja ekoturizma i ekološke poljoprivrede*, Praktični menadžment, Vol. 1, pp. 98-100, 2010.
- [6] Brčić-Stipičević, V., Petljak, K., Renko, S.: *Ekoagroturizam – pokretač održivog razvoja turizma*
- [7] Călina A., Călina J., Stan, I.: *Research regarding the sustainable development of agritourism in the neighbouring area of Cozia national park, Romania*. *AgroLife Scientific Journal*, Volume 6, Number 2, pp. 33-42, 2017
- [8] He, P., He, Y., Xu, F.: *Evolutionary analysis of sustainable tourism*, *Annals of Tourism Research* 69, pp. 76-89, 2018, doi: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.02.002>
- [9] Cifrić, I.: *Sustainable development and the strategy of environmental protection*, *Socijalna ekologija* vol. 9, pp. 233-248, 2000.
- [10] Agyewiaah, E., McKercher, B., Suntikul, W.: *Identifying core indicators of sustainable tourism: A path forward?*, *Tourism Management Perspectives* 24, pp. 26-33, 2017, doi: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.005>
- [11] Letos, C., Letos, D.: *The determination of the touristic potential for the settlements form Ozana-Topolita depression*, *GeoJournal of Tourism and Geosites*, vol. 10, pp. 172-182, 2012.
- [12] Mrđa, A., Carić, H., Bojanić Obad Šćotaroci, B.: *The Importance of the Concept of Tourism Carrying Capacity for Spatial Planning*, *Prostor* 22, pp. 212-227, 2014.
- [13] Torres-Delgado, A., López Palomeque, F.: *The ISOST index: a tool for studying sustainable tourism*, *Journal of Destination Marketing & Management* 8, pp. 281-289, 2018, doi: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2017.05.005>

- [14] Dedeke, A.: Creating sustainable tourism ventures in protected areas: An actor-network theory analysis, *Tourism Management* 61, pp. 161-172, 2017, doi: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.02.006>
- [15] Feifer, M.: *Going places*, London Macmillan, 1985.
- [16] Jansson, A.: Rethinkin post-tourism in the age of social media, *Annals of Tourism Research* 69, pp. 101-110, 2018. doi: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.01.005>
- [17] Juganaru, I., Juganaru, M., Anghel.: Sustainable tourism types, *Annals of University of Craiova- Economic Sciences Series*, vol. 2(36), pp. 797-804, 2008.
- [18] Petrić, L.: How to Develop Tourism Sustainably in the Coastal Protected Areas? The Case of "Biokovo Park of Nature", *Acta turistica nova*, 2 (1), pp. 5-24
- [19] Ozimec, R., Protrka, K.: Pasture on Mt. Biokovo, Scientific and professional meeting, Biokovo at the turn of the millennium - the development of Nature Park in the 21st century, Book of abstracts, pp. 58-60, 2011.
- [20] Ozimec, R.: Agro biodiversity of Mt. Biokovo, Scientific and professional meeting, Biokovo at the turn of the millennium - the development of Nature Park in the 21st century, Book of abstracts, pp. 55-57, 2011.
- [21] Javna ustanova Park prirode Biokovo, *Izvešće o provedbi Godišnjeg programa za godinu 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.*
- [22] Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja: *Prostorni plan Parka prirode Biokovo*, 2015.
- [23] Biggs, D.: Understanding Resilience in a Vulnerable Industry: The Case of Reef Tourism in Australia, *Ecology and Society* 16(1): 30. 2011, <http://www.ecologyandsociety.org/vol16/iss1/art30/>